

УДК 780.614.131(477)

*Василь Блажевич,
м. Київ*

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКИХ ТРАДИЦІЙ ГІТАРНОГО МИСТЕЦТВА У ВІТЧИЗНЯНОМУ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті здійснено аналіз проблеми історичної спадковості виконавських традицій вітчизняної гітарної школи. Узагальнено теоретичний та практичний досвід педагогічно-виконавської діяльності низки видатних гітаристів України та Росії XIX–XX століть у контексті еволюції розвитку гітарного мистецтва у вітчизняному культурно-освітньому просторі. Окремо виділено естрадно-джазову виконавську традицію та ключові класичні виконавські школи (київська, львівська та одеська), діяльність яких стала підґрунтям для розбудови вітчизняного гітарного мистецтва України періоду незалежності.

Ключові слова: *гітарне мистецтво, культурно-освітній простір, виконавська традиція, виконавська школа, музичне мистецтво.*

Постановка проблеми. Об'єктивне дослідження історичного розвитку вітчизняної музичної культури в умовах сьогодення є надзвичайно актуальною проблемою в контексті наукового осмислення, особливо шляхом розкриття самотутніх ознак національного музичного виконавства й, зокрема, інструментального. Наразі посилюється інтерес до історії, теорії та методики

інструментального виконавства, а також дослідження еволюції розвитку виконавських традицій у зв'язку з існуючим у світі розмаїттям музичних інструментів.

Гітара в Україні є хоча й молодим, але достатньо прогресивним інструментом. Історія вітчизняного гітарного мистецтва почалася значно пізніше, ніж у Західній Європі, близько 150 років тому, але навіть за цей період воно набуло професійного рівня, сформувалися виконавські школи та традиції.

Із другої половини ХХ століття розпочався процес визнання гітари як професійного інструменту та його введення в систему спеціалізованої музичної освіти. У результаті помітно зросла якість гітарного виконавства академічного камерно-інструментального та естрадно-сценічного спрямування, що вимагає дедалі глибшого дослідження витоків гітарного мистецтва задля створення нових концепцій виконавства.

З огляду на викладене вище особливої актуальності набуває проблема дослідження еволюції розвитку виконавських традицій світового гітарного мистецтва у вітчизняному культурно-освітньому просторі та окреслення її подальших перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти історії та теорії розвитку виконавських традицій і становлення виконавського мистецтва у вітчизняному культурно-освітньому просторі, у тому числі й гітарного, досліджували такі вчені, як В. Грищенко, М. Давидов, Ж. Дедусенко, М. Загайкевич, В. Каменський, О. Леонова та ін. Аналіз провідних виконавських шкіл і методик здійснювали П. Агафшин, Б. Вольман, Т. Іванніков, В. Манілов, М. Михайленко, В. Молотков. А. Ольховський, В. Русанов, В. Сидоренко. Теоретичні та методичні проблеми історії становлення гітарного мистецтва в Україні студіювали В. Доценко, В. Ілляшевич, В. Козлін та ін.

Метою статті є теоретичне дослідження еволюції розвитку виконавських традицій гітарного мистецтва у вітчизняному культурно-освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Виконавська традиція як трансляція мистецького досвіду існує не тільки у практичній площині, тобто має власні закони й правила функціонально-діяльнісного виявлення, але й є об'єктом наукового дослідження. Як особливий тип комунікації, що синтезує теорію і практику, поняття «виконавська традиція» виявляється у синкретичній єдності процесів творчості й навчання. Категорія «простору» як форма існування реальності вказує

на взаємозв'язок між об'єктами цієї реальності, які рухаються у просторі й часі, а значить змінюються й розвиваються.

У контексті нашого дослідження потребує уточнення поняття «культурно-освітній простір», яке, на думку О. Леонової [6, с. 12-13], є співбуттям тих, хто навчає, і тих, хто навчається, і в якому осягається нова якість людини, а регулятивом осягнення постає досвід «розпаковування» смислів оточуючого світу. Так, у системі спеціалізованої музичної освіти значна частина навчального часу, відведеної на освоєння інструмента, присвячується не стільки технічним питанням, скільки передачі досвіду у вигляді найкращих виконавських традицій наступному поколінню учнів.

Проблеми історичної спадковості, життєздатності виконавських традицій музичного мистецтва можуть вирішуватися тільки на основі визнання загальної логіки музики. Якби не існувало цих універсальних законів музичного мислення, було б важко зрозуміти мистецтво як наших далеких предків, інших національних культур і стилів, так і конкретного виконавця, який започатковує конкретну виконавську традицію.

Зародження гітарного мистецтва в Україні тісно пов'язане із становленням гітари як самостійного інструменту в кінці XVIII століття в Західній Європі, зокрема в Іспанії, де вона здобула свій остаточний зовнішній вигляд. Відтоді гітара почала розповсюджуватись по всіх країнах Європи, у тому числі й на території сучасної України. Найбільш сприятливі умови для інструментального музикування склалися на Правобережній Україні не без впливу західноєвропейської музичної культури, а також католицького культу, що підтримував інструментальну музику.

Першим важливим кроком у становленні раннього етапу класичної гітарної традиції стала особистість першого українця-віртуоза польського походження – Марка Соколовського. Зважаючи на те, що відомі на той час посібники Джуліані та інших гітаристів у Російській імперії були рідкістю, Соколовський власноруч формував свій стиль гри, запозичуючи виконавські техніки не тільки гітаристів, а й скрипалів і піаністів. Недарма сучасники називали його «Паганіні гітари» та «Король гітаристів». Відомий російський піаніст, педагог і композитор О. Дюбюк так відгукнувся про гру Соколовського: «Якби ви послушали, як він виконував Шопена, тоді б ви подумали, що Шопен писав виключно для гітари!» [5, с. 16]. Саме М. Соколовський став одним із перших і єдиним представником вітчизняної гітарної

школи, який завоював беззаперечну європейську популярність в епоху «Золотого віку гітари» [5, с. 14-20].

Іншою помітною постаттю раннього етапу розвитку вітчизняного гітарного мистецтва став Михайло Вербицький – священик і композитор, автор музики до українського національного гімну «Ще не вмерла Україна». Попри всі життєві негаразди, при всій багатогранності його хорової, театральної та церковної музичної діяльності, гітара лишалася для нього основним інструментом. Він створив підручник для навчання гри на гітарі «Поученіє Хітари», який став першим посібником в Україні. Виключно гітарні музичні твори М. Вербицького вміщує його збірка «Guitarre № 16», яка складається з 31 твору. Численні твори, перекладені або створені ним для гітари, здобули широку популярність у галицькому домашньому музикуванні [4, с. 20-24].

На жаль, у статті неможливо описати всіх діячів раннього етапу становлення гітарного мистецтва, але їх діяльність, як і діяльність М. Соколовського та М. Вербицького, внесла непомірний вклад в еволюцію сучасної української виконавської школи.

Розглядаючи подальший розвиток виконавських традицій гітарного мистецтва крізь призму історії України, а саме – періоду її перебування у складі Російської імперії у ХІХ столітті, не можна не згадати про вплив російської гітарної школи, яка, безсумнівно, наклала свій відбиток на становлення вітчизняної гітарної школи. Так, специфічною особливістю російської гітарної школи у ХІХ столітті було функціонування семиструнної гітари, яка стала поширеною серед населення, вважалася національним російським інструментом і була представлена М. Висотським, М. Макаровим, А. Сихрою, О. Соловйовим та ін. На території України семиструнна гітара не набула великого поширення, але методична основа виконавства, напрацьована гітаристами-семиструнниками, відобразилася на подальших виконавських принципах вітчизняного гітарного мистецтва.

Гітарне виконавство ХХ століття поступово переходить на якісно новий рівень. Репертуар інструменту оновлюється, з'являється більше академічної музики, що сприяло професіоналізації гітари на території України. Радянський період у розвитку гітарного мистецтва увійшов в історію відомими іменами виконавців та педагогів, основоположників сучасних виконавських традицій і розробників методик гри.

Значним проривом 20-30-х років стали праці Петра Агафошина, зокрема книга «Нове про гітару», дуже відомою стала його «Школа

гри на шестиструнній гітарі», в основу якої увійшли семінари легендарного іспанського гітариста Андреса Сеговії. Це солідна методична праця, один з кращих навчальних посібників для гітари 30-х років минулого століття, який став не тільки «Школою» у звичайному розумінні, а й репертуарною збіркою [1].

Подальший розвиток виконавських традицій гітарного мистецтва України та їх інтеграцію у систему професійної мистецької освіти пов'язують із діяльністю заслуженого діяча мистецтва України, професора Марка Мусійовича Геліса – організатора та першого викладача класу народних інструментів спочатку в Музичному технікумі (1924 р.), далі – у Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка (1928 р.), а з 1934 року – на відділі, пізніше – на кафедрі народних інструментів Київської консерваторії. Як зазначає його учень, доктор мистецтвознавства, професор М. Давидов, який очолює цю кафедру з 1975 року, саме М. Геліс вважається автором принципово нової методики і методології професійного навчання гри на народних інструментах, що створило науково-теоретичне підґрунтя для сучасного народно-інструментального мистецтва [3, с. 71].

Учнем М. Геліса був О. Шуляковський, у післявоєнний період відомий як інженер і директор Чернігівської та Одеської музичних фабрик. Цікавим фактом є те, що безкоштовним додатком до нових гітар Чернігівської фабрики були самовчителі А. Шуляковського, які стали популярними серед гітаристів-початківців.

Першими представниками київської гітарної школи класу М. Геліса стали Я. Пухальський та В. Смага, на долю яких випали нелегкі випробування радянської системи. 1949 року в постанові ЦК ВКП(б) «Об опере В. Мурадели “Великая дружба”» жорстко розкритиковано космополітизм у мистецтві, із-за чого гітару визнано «буржуазним інструментом» і вилучено з навчального процесу вищих навчальних закладів. Тим не менш, після відновлення курсу класична виконавська школа тільки зміцнюється стараннями Я. Пухальського та К. Смаги – солістами Українського радіо, викладачами музичних шкіл, училища та консерваторії. Зусиллями Я. Пухальського була видана перша в УРСР «Методика викладання гри на гітарі», що стала настільним посібником гітаристів-педагогів [10, с. 78-83].

У період радянського «застою» 1970-1980-х років, у тому числі й культурного, новим кроком в еволюції гітарного мистецтва стало започаткування естрадно-джазової традиції. Одним із її фундаторів був В. Манілов, учень К. Смаги. Так, широковідомими стали його

«Буквар гітариста», «Твій друг гітара», «Джаз у ритмі самби». «Учись акомпанувати на гітарі» вважається найдоступнішим і найпопулярнішим самоучителем серед учнів-гітаристів, з 1983 по 2002 рр. книга витримала шість перевидань тиражем понад 400 тис. примірників. Неординарним став формат подання матеріалу – це листування викладача з учнем, де вчитель деталізовано пояснює складні теми, а учень задає актуальні та корисні питання. Весь теоретичний матеріал підкріплено музичними прикладами з відомих джаз-, блюз- та рок-композицій, схемами, посиланнями та оригінальними завданнями, що й принесло посібнику шалену популярність.

Не можна не згадати справжнього «титана» гітарної джазової традиції в Україні та СРСР, першого викладача гітари на естрадно-джазовому факультеті київського училища ім. Р. Глієра В. Молоткова. Він автор кількох унікальних навчальних посібників, які стали провідними для молодих гітаристів на всьому пострадянському просторі за відсутності інших підручників, особливо західних. Відомі «Джазова імпровізація на гітарі» (1983 р.) та «Аранжування для гітари» (1997 р.). Завдяки його співавторству з В. Маніловим, у світ вийшла «Техніка джазового акомпанементу на шестиструнній гітарі» (1979 р.), яка стала своєрідним містком між існуючою на той час радянською естрадно-виконавською традицією та світовими традиціями джазу.

Поставимо за приклад посібник В. Молоткова «Джазова імпровізація на шестиструнній гітарі». Матеріал зорієнтовано на виконавця, який має попередньо напрацьовані вміння гри на інструменті та читки з аркуша, знання з елементарної теорії музики та функціональної гармонії. Автор приділяє велику увагу графічному баченню грифу гітари, зв'язку звуковидобування із сольфеджуванням, рухово-слуховій орієнтації, позиційно-аплікатурній досконалості. Більшість прикладів і хрестоматійних нотних п'єс базуються на традиційних джазових і блюзових формах, і в такий спосіб дають можливість «на власних пальцях» здійснити екскурс в історію джазу. Автор аналізує нові перспективи джазового виконавства, вступаючи в діалог із сучасними тенденціями імпровізаційного мистецтва, що дає можливість гітаристові самостійно доповнювати свою гру новими рішеннями в музиці [8]. Гітарне мистецтво України періоду незалежності представлено трьома основними виконавськими школами: київською, львівською та одеською.

Про багатогранну й плідну науково-дослідну, творчу, виховну діяльність вищезгаданої київської школи свідчать видання праць

М. Михайленка: «Довідник гітариста» (1998 р.), «Методика викладання гри на шестиструнній гітарі» (2004 р.), «Методологія виконавської майстерності гітариста» (2009 р.). Багато його матеріалів опубліковано в науково-методичних журналах США, Німеччини, Росії та Ірану. Київську школу представляють в Україні та світі заслужені артисти України В. Доценко, А. Остапенко, В. Петренко, П. Полухін (Київ), Б. Шопен (Харків), В. Дерун (Свердловськ), Г. Ларичева (Москва), В. Вільгельмі, С. Жебрілов (Нижній Новгород), Л. Карпов (Санкт-Петербург) та інші.

Яскравим представником одеської виконавської школи є А. Шевченко – гітарист-віртуоз, композитор, музикознавець-дослідник, художник і поет. Він став одним із перших гітаристів на пострадянському просторі, який вивів культуру фламенко на професійну сцену для ознайомлення українського слухача з цим унікальним культурним феноменом. А. Шевченко – автор книг із історії мистецтва фламенко, зокрема книги «Невпокорені ігри фламенко», «Школа фламенко», а також основоположником концепції циклічного розвитку звукової музичної системи.

Особливе місце посідає львівська гітарна школа, оскільки вона має безпосередній зв'язок із новітніми тенденціями Європейської гітарної школи. Своім заснуванням львівська гітарна школа зобов'язана професору Г. Казакову (клас М. Геліса), який очолив створений у 1946 р. відділ народних інструментів у консерваторії. Серед його випускників (понад 100 осіб) окремої уваги заслуговує В. Сидоренко – викладач гітари та автор багатьох наукових досліджень, у тому числі й методичної літератури для гітари (перекладів, транскрипцій) [9, с. 114-129].

Не можна не згадати інших сучасних гітарних композиторів і педагогів України, зокрема дитячих композиторів. У наш час оприлюднюються видання «Гітара в Україні», «Музична школа» та інші, де презентують свої твори Б. Бельський, А. Бойко, В. Гоменюк, В. Куликовська, С. Самоткін, О. Соловяненко, К. Чеченя та інші.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що творча діяльність яскравих постатей ХІХ століття, радянського періоду та періоду незалежності в гітарному мистецтві ХХ – ХХІ ст., написання «шкіл» і науково-методичних праць підтверджує, що гітара не лише здобула поширення на теренах України, а й набула статусу професійного, академічного та концертного інструменту.

Історичне значення діяльності відомих вітчизняних гітаристів-виконавців і педагогів полягає в тому, що вони піднесли гітарне

мистецтво на професійний рівень через інтеграцію світових виконавських традицій і національного інструментального виконавства.

Розглянуті нами теоретичні та методичні положення, що були напрацьовані багатовіковою практикою вітчизняних і зарубіжних діячів гітарного мистецтва, можуть бути використані для подальшого розвитку системи музичного навчання та виховання талановитої молоді у сфері інструментального виконавства.

Список використаної літератури

1. Агафшин П. Школа игры на шестиструнной гитаре / П. Агафшин. – Москва : Музыка, 1985. – 205 с.
2. Вольман Б. Гитара и гитаристы. Очерк истории шестиструнной гитары / Б. Вольман. – Ленинград : Музыка, 1968. – 188 с.
3. Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа): підручник / М. А. Давидов. – Київ : НМА ім. П. І. Чайковського, 2005. – 419 с.
4. Загайкевич М. Михайло Вербицький сторінки життя і творчості / М. Загайкевич. – Вип. 4. Дослідження. – Львів : Місіонер, 1998. – 140 с.
5. Каменський В. Соната для гітари / В. Каменський // Українські композитори для гітари / упор. В. Л. Сидоренко. – Дрогобич : Просвіт, 2007. – 24 с.
6. Леонова О. В. Региональное образовательное пространство: принципы формирования и развития : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история и образование» / О. В. Леонова. – Волгоград : Волгоградский гос. пед. ун-т, 2008. – 39 с.
7. Михайленко М. П. Київська школа гри на гітарі / М. П. Михайленко // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – 2010. – № 1 (6). – С. 47-50.
8. Молотков В. Техника джазового аккомпанеента на шестиструнной гитаре / В. Молотков, В. Манилов. – изд. 2-е, перераб. и доп. – Київ : Муз. Україна, 1984. – 123 с.
9. Ольховський А. Нарис історії української музики / А. Ольховський. – Київ : Муз. Україна, 2003. – 512 с.
10. Яблоков М. С. Классическая гитара в России и СССР: биограф. муз.-лит. словарь-справочник рус. и сов. деятелей гитары / сост. М. С. Яблоков ; редкол. : А. В. Бардина, В. А. Данилов [и др.]. – Екатеринбург : Рус. энциклопедия ; Тюмень : Слово Тюмени, 1992. – 2108 с.

Vasyl Blazhevych

EVOLUTION OF GUITAR ART PERFORMANCE TRADITIONS IN THE NATIONAL CULTURAL AND EDUCATIONAL DIMENSION

The essence and the content of «performing tradition» and «cultural and educational dimension» have been explained in the article. The author examines the history of the emergence and development guitar art in Ukraine as a whole, and specifically performance traditions of the guitarists. Practical educational and performing experience of a lot of prominent guitarists of national cultural and educational dimension, their performing concepts, techniques and methods, has been described; the author gives a complete description of the evolution of guitar art in Ukraine.

An objective study of the historical development of national musical culture in today's extremely topical issue in the context of scientific understanding, particularly by disclosing distinctive features of the national musical performance and in particular instrument. Currently growing interest in issues of history, theory and techniques of instrumental performance has been considered, and study of the evolution of performance traditions due to the diversity of the world's musical instruments has been conducted.

The XX century has started a process of recognition of the guitar as a professional instrument and it has integrated into the system of specialized music education. As a result of significantly increased quality guitar performance is becoming more popular palette of guitar music; multidisciplinary academic chamber and instrumental direction began to be classical and jazz guitar techniques.

Principles and methods of forming performance skills that have been elaborated by practice of Ukrainian and foreign guitarists can be used for further development of musical training and education of talented youth.

Keywords: *guitar art, cultural and educational dimension, performing tradition, performing school, musical art.*

References

1. Agafoshin, P. (1985). Shkola igry na shestistrunnoy gitare [Six-string guitar school]. Moscow: Muzyka, 205.
2. Volman, B. (1968). Gitara i gitaristy. Ocherk istorii shestistrunnoy gitary [Guitar and guitarists. Essay on the history of the six-stringed guitar]. Leningrad: Muzyka, 188.
3. Davydov, M. A. Istoriia vykonavstva na narodnykh instrumentakh (Ukrainska akademichna shkola) [History of Folk Instruments (Ukrainian Academic School)]. Kyiv: NMA im. P. I. Chaikovskoho, 419.
4. Zahaikivych, M. (1998). Mykhailo Verbitskyi storinky zhyttia i tvorchosti [Mikhail Verbitsky pages of life and creativity], 4. Lviv: Misioner, 140.
5. Kamenskyi, V. (2007). Sonata dlia hitary [Sonata for the guitar]. Sydorenko, V. L. ed. Ukrayinski kompozytory dlya gitary. Drohobych: Prosvit, 24.
6. Leonova, O. V. (2008). Regyonalnoe obrazovatelnoe prostranstvo: principy formirovaniya i razvitiia [Regional educational dimension: principles of formation and development]. Volgograd: Volgogradskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy institut, 39.
7. Mykhailenko, M. P. (2010). Kyivska shkola hry na hitari [Kyiv Guitar School]. Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho, 1 (6), 47–50.
8. Molotkov, V., Manilov, V. (1984). Tekhnika dzhazovogo akkompanementa na shestistrunnoy gitare [The technique of jazz accompaniment on a six-string guitar]. Kyiv: Muzychna Ukraina, 123.
9. Olkhovskiy, A. (2003). Narys istorii ukrainskoi muzyky [An Essay on the History of Ukrainian Music]. Kyiv: Muzychna Ukraina, 512.
10. Yablokov M. S., Bardina, A. V., Danilov, V. A. (1992). Klassicheskaya gitara v Rossii i SSSR: biograficheskiy muzykalno-literaturnyy slovar-spravochnik russkikh i sovetskikh deyateley gitary [Classical guitar in Russia and the USSR: biographical musical-literary dictionary-directory of Russian and Soviet figures of guitar]. Tyumen-Ekaterinburg, 1300.

Одержано 31.01.2017 р.